

اخلاق رفاقت و دوستی (۲)

بخش پاسخگویی مکتوب و رسانه
مرکز ملی پاسخگویی به سوالات دینی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم

الْعِلْمُ خَزَائِنٌ وَمَفَاتِيحُهَا السُّؤَالُ، فَاسْأَلُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ فَإِنَّهُ
تُؤَجَّرُ أَرْبَعَةٌ، السَّائِلُ وَالْمُتَكَلِّمُ وَالْمُسْتَمِعُ وَالْمُحِبُّ لَهُمْ.

دانش همانند گنجینه‌هایی است که کلیدهای
آنها پرسش است. پس بهر سید- خداوند شما را رحمت کند-
که در این بین چهار تن اجر برند:
آنکه می‌پرسد و گوینده و شنونده و دوستدار ایشان.

تحف العقول عن آل الرسول عليهم السلام، ج ۱، ص ۴۱

پاسخ‌گویی به پرسش‌ها و شبهات

یکی از اساسی‌ترین وظایف حوزه‌های علمیه است.

اخلاق رفاقت و دوستی (۲)

پرسمان دینی (۵۸)

بخش پاسخگویی مکتوب و رسانه

مرکز ملی پاسخگویی به سوالات دینی

اخلاق رفاقت و دوستی (۲)

حجت الاسلام روح الله شہریاری
و خانم زہرا ابراہیمی

علی انصاریان پور

حجت الاسلام جواد مرادی

مرداد ماہ ۱۴۰۲

پڑوہشگران

مصحح

ناظر

چاپ اول

فهرست مطالب

مقدمه	۱۰
۱. دوستی در دوران نوجوانی	۱۲
دوره نوجوانی و اقتضائات آن	۱۲
نقش انگیزه‌ها و مهارت‌ها در پایداری رابطه	۱۳
در نظر گرفتن رضای خدا پایه‌ای استوار در دوستی	۱۴
ارتباط مؤثر عامل دوام دوستی	۱۶
نتیجه	۲۳
۲. پاسخ به درخواست نامعقول	۲۵
گزینش دوست	۲۵
توقعات نابجا	۲۶
افراط در دوستی	۲۷
نحوه برخورد با درخواست‌های غیرمنطقی	۲۷
معنای خودخواهی و بی‌ادبی	۲۸
منعطف نبودن	۲۸
مشخص کردن حدود مرزها	۲۹

- ۳۰..... شخصیت قوی داشتن
- ۳۰..... صریح بودن
- ۳۱..... وعده ندادن.....
- ۳۱..... ارائه راه حل.....
- ۳۲..... روش مواجهه با درست خواست های غیر منطقی.....
- ۳۳..... نتیجه.....
- ۳۵..... ۳.حد رازداری
- ۳۶..... اهمیت رازداری.....
- ۳۷..... احترام به حریم خصوصی.....
- ۳۸..... اعتماد، سرمایه روابط.....
- ۳۸..... انواع رازداری.....
- ۳۹..... عوارض افشای سر.....
- ۳۹..... گناهان دنباله دار.....
- ۴۰..... صندوق اسرار.....
- ۴۱..... نتیجه.....
- ۴۳..... ۴.تداوم دوستی.....
- ۴۴..... رضای خدا، هدف از دوستی.....

- انتخاب دوست بر اساس ملاک‌های مناسب ۴۵
- مهارت ارتباط با دوست ۴۷
- نتیجه ۵۲
- کتابنامه ۵۴

مقدمه

مرکز ملی پاسخگویی به سؤالات دینی، وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مفتخر است در طی سالیان متمادی با بهره‌گیری از کارشناسان باتجربه و با رویکرد تخصصی در فرآیند پاسخگویی، میلیون‌ها پرسش از سوی اقشار مختلف جامعه را در رشته‌های «قرآن»، «حدیث»، «کلام و اعتقادات»، «تاریخ»، «اخلاق و تربیت»، «مشاوره» و «احکام شرعی»، پاسخ گفته است.

بخش پاسخگویی مکتوب این مرکز، به‌عنوان باسابقه‌ترین بخش، با رسالت «پاسخگویی مطلوب به سؤالات ویژه»، عهده‌دار تولید محتوای غنی و منطبق با اصول علمی تحقیق در عرصه پاسخ به سؤالات دینی است که در راستای توصیه مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای حفظه الله تعالی، بر آن شد تا مجموعه پرسش و پاسخ‌ها را به‌صورت محصولات متنوع و متعدد، در قالب کتاب و نرم‌افزار ارائه کند. این اثر حاوی چند پرسش و پاسخ حول محور دوستی است که با عنوان «اخلاق رفاقت و دوستی^۲» تدوین شده است. رویکرد بخش مکتوب در تدوین این مجموعه رعایت اختصار در تعداد سؤال و ارائه پاسخ جامع و مستند است.

در پایان از حمایت و پیگیری ریاست مرکز ملی پاسخگویی، جناب
حجت‌الاسلام‌والمسلمین دکتر محمدجواد اصغری و نیز از همه
کارشناسان محترم پاسخگو و تمامی افرادی که در انتشار این مجموعه
نقش ایفا کرده‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود.

از خداوند منان برای همه دست‌اندرکاران در فرآیند پاسخگویی به
پرسش‌های دینی، توفیق روزافزون مسئلت دارم.

مدیر بخش پاسخگویی مکتوب و رسانه

جواد مرادی

۱. دوستی در دوران نوجوانی

پرسش:

چرا روابط دوستی در دوران نوجوانی پایدار نیست؟

پاسخ:

رابطه دوستی از اولین سال‌های حیات انسان آغاز شده و در سراسر زندگی انسان می‌تواند جریان داشته باشد. با این حال برخی از دوره‌های حیات انسان به گونه‌ای است که به‌طور طبیعی رابطه دوستی را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. دوره نوجوانی از جمله این دوره‌ها است. نوجوانی چون دوره تغییر و تحول و دگرگون شدن است به‌صورت طبیعی بر روابط بین فردی نوجوان اثرگذار خواهد بود با این حال به نظر می‌رسد اگر رابطه دوستی بر اساس ملاک‌های درست صورت گرفته باشد و نیز مهارت ارتباط با دوست فراگرفته شده و به کار بسته شود، می‌توان بر یک دوستی پایدار امیدوار بود.

دوره نوجوانی و اقتضات آن

نوجوانی مُعرفِ دوره تغییر عمیقی است که کودک را از بزرگسال جدا می‌سازد. این دوره واقعاً به‌منزله دگرگون شدن است. نوجوان دائماً در تغییر است. اما اگر نوجوانی در وهله اول دگرگون شدن و تغییر یافتن است در عین حال دوره شکل‌گیری و مجهز شدن برای مقابله با مسائل زندگی نیز است، مسائلی که در زندگی روزمره در

اجتماع بزرگسال مطرح می‌شوند و وی باید وضع مشخصی به خود بگیرد. پس مهم‌ترین پدیده نوجوانی مجهز شدن و متحول شدن شخصیت فرد است که فراهم آوردن شرایط آن تحت اشکال مختلف در اعمال نوجوان جلوه‌گر می‌شود.^۱ شاید از همین جهت است که در روایتی پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌و آله این دوران را شاخه‌ای از دیوانگی دانسته است.^۲ از همین روی بسیاری از اعمال و روابط نوجوانان به‌طور طبیعی تحت تأثیر این دوره قرار خواهد گرفت. از جمله روابط دوستی در دوره نوجوانی چون در مسیر تحول و تغییر این دوره قرار دارد به‌طور طبیعی تحت تأثیر قرار خواهد گرفت و مستعد انقطاع و از بین رفتن است.

نقش انگیزه‌ها و مهارت‌ها در پایداری رابطه

هرچند عرض شد؛ دوره نوجوانی به جهت اقتضائات طبیعی که دارد روی روابط بین فردی و از جمله ارتباط با دوستان اثرگذار است، اما این‌طور نیست که گفته شود روابط دوستی در دوره نوجوانی مطلقاً پایدار نیست و حتماً به گسست می‌انجامد، بلکه تجربه نشان داده است برخی دوستی‌های نوجوانی تا آخر عمر افراد دوام داشته و بلکه بر استحکام آن افزوده شده است. شاید از همین جهت است که دوام رابطه دوستی دیرینه

۱. سپاه منصور، مریم، تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر انگیزه پیشرفت، خود احترامی و

سازگاری. فصل‌نامه اندیشه و فکر، ۱۳۸۶، ص ۸۵-۹۳.

۲. ابن‌بابویه، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، بیروت، دارالاضواء، ج ۴، ص ۳۷۷.

مطلوب و ارزشمند شمرده شده است چنانکه رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده است:

«ان الله تعالى يُحِبُّ الْمُدَاوِمَةَ عَلَى الْإِخَاءِ الْقَدِيمِ فَدَاوِمُوا؛ خداوند

دوستی دیرینه را دوست دارد؛ بنابراین، دوستی دیرینه را

ادامه دهید»^۱.

این بیان نشان می‌دهد دوستی‌های قدیمی را می‌توان پایدار نمود و از انقطاع آن جلوگیری نمود.

از همین روی به نظر می‌رسد اگر شرایط و آداب دوستی مراعات شود می‌توان امیدوار بود که رابطه دوستی شروع شده در دوره نوجوانی در دوره‌های سنی بالاتر دوام یابد. کسب مهارت برقراری ارتباط مؤثر و تعیین اهداف درست در ارتباط از جمله عواملی است که در دوام ارتباط اثر دارد.

در نظر گرفتن رضای خدا پایه‌ای استوار در دوستی

دوستی‌های دوره نوجوانی عمدتاً نیاز محور و شرایط محور است یعنی از یک سو نیازهایی که در روابط بین فردی وجود دارد افراد را به سمت دوستی سوق می‌دهد و از سوی دیگر شرایط زیست نوجوان مانند مدرسه، کلاس درس و محله بر دوست‌یابی اثرگذار است در نتیجه طبیعی است که با تغییر نیازها و شرایط، این نوع از دوستی‌ها تحت تأثیر قرار

۱. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران، دنیای دانش، ۱۳۸۲، ص ۳۱۰.

گیرند و پایدار نمانند از همین روی اگر موارد پیش گفته اساس و تنها معیار اخذ دوست باشد بدیهی است که قوام نیابد بنابراین بهتر است بنای دوستی بر پایه‌های استوارتری قرار گیرد. در روایات رسیده از حضرات معصومین علیهم‌السلام یک ملاک مهم و اصیل برای دوستی معرفی شده است و آن در نظر گرفتن رضای الهی است. امیرالمؤمنین علیه‌السلام در این باره می‌فرماید:

«كُلُّ مَوَدَّةٍ مَّيْنَةٌ عَلَى غَيْرِ ذَاتِ اللَّهِ ضَلَالٌ وَ الْأَعْتِمَادُ عَلَيْهَا مَحَالٌ؛ هر دوستی و محبتی که پایه‌اش بر چیزی جز ذات مبارک خدای متعال پی‌ریزی شده باشد، گمراهی است و تکیه بر آن محال است.»^۱

لازم به تذکر است که لحاظ این ملاک در دوست‌یابی به معنای آن نیست که نیاز محوری و شرایط محوری در دوستی لحاظ نشود، بلکه مؤید این نکته است که اصلی‌ترین عامل در دوستی که جهت دهنده و اصلاح‌گر است در نظر گرفتن رضای الهی است تا به پایداری دوستی کمک نموده و به رابطه دوستی رنگ ارزش اخلاقی بدهد.

۱. رسولی محلاتی، هاشم، ترجمه غررالْحکَم و دررالکَلَم آمَدی (به‌صورت موضوعی)، ج ۱،

ارتباط مؤثر عامل دوام دوستی

ارتباط در صورتی که مؤثر باشد بادوام خواهد بود. داشتن یک ارتباط مؤثر نیز وابسته به کسب مهارت‌های ارتباط بین فردی است و لازم است تکنیک‌های آن آموخته شود و در فرآیند ارتباط به کار گرفته شوند. در یک تقسیم می‌توان دو دسته تکنیک را برای برقراری ارتباط مؤثر با دوستان توصیه نمود. اول تکنیک‌های ارتباطی که جنبه اخلاقی دارند و دوم تکنیک‌هایی که حیث روان‌شناختی دارند. در اینجا- به جهت پرهیز از اطاله کلام- بدون تفکیک این دو دسته، به بیان مصادیقی از هر کدام پرداخته می‌شود.

۱. افزایش اعتمادبه‌نفس

اعتمادبه‌نفس ضعیف، رفتار جرأت‌مندانه را از فرد می‌گیرد در نتیجه در ارتباط با دوستان خود دچار مشکل خواهد شد. عدم اعتمادبه‌نفس سبب برخی رفتارهای احساسی و عاطفی می‌شود. مثلاً در مواقعی که فرد باید عواطف مثبت کلامی نثار کند، ناتوان خواهد بود.

۲. آموختن مهارت خوب حرف زدن

امیرالمؤمنین علیه السلام درباره اهمیت خوب حرف زدن فرموده است: «إِيَّاكَ وَ مُسْتَهْجَنَ الْكَلَامِ فَإِنَّهُ يُوَعِّرُ الْقَلْبَ؛ از سخن زشت بپرهیز، زیرا خشم و کینه دل‌ها را برافروزد»^۱.

همچنین فرموده است:

«مَا مِنْ شَيْءٍ أَجْلَبُ لِقَلْبِ الْإِنْسَانِ مِنْ لِسَانٍ؛ هیچ چیز برای قلب

انسان‌ها جذب‌کننده‌تر از زبان نیست»^۲.

برای آنکه بتوان خوب حرف زد می‌توان از تکنیک‌های ذیل بهره گرفت:

- محسوس صحبت کنید و از تمثیل و تشبیه بهره ببرید.
- مبهم و دوپهلوی و غیرواضح حرف نزنید.
- به آنچه می‌گویید اعتقاد داشته باشید و خود پایبند به آن‌ها باشید.
- مشتاقانه و پراحساس و بانشاط حرف بزنید.
- حس زیبایی‌گرایی مخاطب را تحریک کنید.
- بر احساس مخاطب تأثیر بگذارید.
- مطالب را با نیاز یا علاقه مخاطب گره بزنید.

۱. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و درر الکلم، مصحح: سید مهدی رجایی،

ص ۱۵۹.

۲. تمیمی آمدی، پیشین، ص ۳۴۱.

- مقتضای حال او را در نظر بگیرید. ببینید آیا شرایط او برای ادامه گفت‌وگو مناسب است.
- پراکنده حرف نزنید. بر یک موضوع متمرکز باشید.
- متوقع و حق به‌جانب سخن نگویید.
- ارتباط چشمی داشته باشید.
- خیلی تند صحبت نکنید. آرام و با وقار حرف بزنید.
- بین صحبت کردن کمی مکث داشته باشید تا مخاطب شما بتواند درباره آنچه صحبت کرده‌اید فکر کند و یا سؤال بپرسد.
- از حرکات دست، صورت، ابروها، چشم‌ها، دهان و کل بدن به‌موقع و متناسب با صحبت استفاده کنید.
- سکوت کوتاه داشته باشید تا بتوانید کنترل بیشتر بر آنچه می‌خواهید بگویید داشته باشید و کمی به آنچه می‌خواهید بگویید فکر کنید.
- فراز و فرود در تن صدا را رعایت کنید تا مخاطب دچار کسالت نشود.

۳. آموختن مهارت خوب گوش کردن

گاهی تصور می‌شود که صرفاً باید خوب حرف زدن آموخته شود در حالی که خوب گوش کردن نیز یک مهارت است و نیاز به یادگیری و آموزش دارد.

امیرالمؤمنین علیه السلام در حدیث زیبایی فرموده است:

«خوب گوش کردن را یاد بگیرید چنانکه خوب حرف زدن

را یاد می‌گیرید».^۱

در بیان دیگری آمده است که

«از جوانمردی است که اگر برادرت سخن می‌گوید به

سخنش گوش بسپاری».^۲

این صفت اخلاقی آن‌قدر مورد تأسی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بوده

است که کفار به آن حضرت می‌گفتند «هُوَ أذُنٌ: او گوش است (کنایه از

بسیار شنیدن)».^۳

تکنیک‌های ذیل در این رابطه توصیه می‌شود:

- مشتاقانه گوش دهید.
- گوش دادن شما تصنعی نباشد بلکه واقعی و به اصطلاح شنیدن فعال داشته باشید.
- به چهره گوینده نگاه کنید.
- به حالت بدنی در هنگام ارتباط دقت کنید.
- تأیید کلامی مانند بله، خب، آها، اوهوم فراموش نشود.

۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، ج ۲، ص ۴۳.

۲. متقی هندی، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، ج ۳، ص ۴۰۸.

۳. سوره توبه، آیه ۶۰.

- انعکاس احساسی داشته باشید؛ مانند «عجب»، «اوه چه بد»، «واقعاً حس خوبی»، «درک می‌کنم».
- از حرکات سر به‌موقع و متناسب استفاده کنید، گاهی سرتان را کمی کج کنید یا به آرامی تکان دهید.

۴. گشاده‌رویی

گشاده‌رویی عاملی است برای ایجاد حس مثبت در هنگام ارتباط با دیگران. از همین جهت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌و آله می‌فرماید:

«أَلْقِ أَخَاكَ بِوَجْهِ مُنْبَسِطٍ؛ دوست خود را با رویی متبسم و گشاده دیدار کن».^۱

۵. یک‌رویی و پرهیز از نفاق

پرهیز از نفاق و دورویی از جمله آداب اخلاقی برقراری ارتباط مؤثر با دوستان است چنانکه به این مهم امام صادق علیه‌السلام تأکید نموده و آن را نشانه دوست حقیقی نامیده است.^۲

۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، محقق: غفاری، ج ۲، ص ۱۰۳.

۲. کلینی، پیشین، ج ۴، ص ۱۲۴۵۲.. همان، ج ۲، ص ۶۳۷.

۶. همدلی و همراهی در گرفتاری‌ها

دوستان باید در گرفتاری و سختی دوستان خود را رها نکنند، بلکه یاری گر یکدیگر باشند.

در روایتی حضرت امیر علیه‌السلام فرموده است:

«برادران راستین در شادی، زینت و در سختی، ساز و سامان

هم‌اند».^۱

همدلی و همراهی در هنگام گرفتاری و مشکل ارزش دوست را نمایان می‌سازد.

۷. مدارا و نرمش

تداوم دوستی، در گرو نرمش و مداراست. از امیر مؤمنان علی علیه‌السلام نقل شده است که فرموده‌اند:

«مَنْ لَانَ عَوْدُهُ كَثَفَتْ أَعْصَانُهُ؛ کسی که درخت وجودش نرم

باشد، شاخ و برگ او انبوه و فراوان می‌شود».^۲

۸. تکریم و دوری از بخل و حسد

در روایتی از امام باقر علیه‌السلام نقل شده است که فرمود:

۱. تمیمی آمدی، غررالحکم، قم، دارالکتب الاسلامی، ۱۴۱۰ق، ح ۱۸۲۹

۲. شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج‌البلاغه، هجرت، حکمت ۲۱۴.

«عَظُمُوا أَصْحَابَكُمْ وَ وَقَرُّوهُمْ وَ لَا يَتَهَجَّمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ وَ لَا تَضَارُوا وَ لَا تَحَاسَدُوا وَ إِيَّاكُمْ وَ الْبُخْلُ كُونُوا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ أَصْلَاحِينَ؛ یاران خود را بزرگ شمارید و احترامشان کنید و برخی از شما بر برخی دیگر هجوم نبرید و به هم زیان نزنید و بر هم حسد نوزید و از بخل بپرهیزید تا از بندگان با اخلاص [و شایسته] خدا باشید».^۱

۹. حلم و بردباری

حلم و بردباری فضیلتی اخلاقی است که آثار مهمی در زندگی انسان دارد و از جمله در روابط بین فردی و معاشرت با دوستان، اثر مثبت برجای خواهد گذاشت. در روایتی آمده است:

«مَنْ كَانَ الْوَرَعُ سَجِيَّتَهُ وَالْكَرَمُ طَبِيعَتَهُ وَالْحِلْمُ خَلْقَتَهُ، كَثُرَ صَدِيقُهُ؛ کسی که پارسایی خوی او، بخشندگی طبیعت او و بردباری منش او باشد، دوستانش زیاد شوند».^۲

۱۰. مهربانی و تواضع

در حدیثی در این باره آمده است:

۱. مجلسی، پیشین، ج ۷۸، ص ۳۷۹.

۲. ورام بن ابی فراس، تنبیه الخواطر (مجموعه ورام)، ج ۲، ص ۱۲۱.

«ثَلَاثٌ يُوجِبْنَ الْمَحَبَّةَ: حُسْنُ الْخَلْقِ وَ حُسْنُ الرَّفْقِ وَ التَّوَاضُّعُ؛ سه خصلت موجب دوستی است: خوش‌خویی، مهربانی و فروتنی»^۱.

نتیجه

دوره نوجوانی به جهت اقتضائاتی که دارد بر روابط بین فردی و از جمله ارتباط با دوست اثرگذار است با این حال می‌توان با آموختن آداب و شرایط اخلاقی و روان‌شناختی ارتباط مؤثر، دوستی دوره نوجوانی را بادوام نمود. از جمله مهم‌ترین تکنیک‌های روان‌شناختی که در حفظ ارتباط دوستی مؤثر است عبارت است از اعتماد به نفس، خوب گوش کردن و خوب حرف زدن. از جمله تکنیک‌های اخلاقی که در برقراری یک ارتباط مؤثر و استوار قابل اشاره است عبارت است از گشاده‌رویی، مدارا و نرمش در رفتار، عیب‌پوشی، صبر و بردباری، تواضع و تکریم.

منابع جهت مطالعه بیشتر:

۱. شیرانی، عبدالله، والدین و روانشناسی کودک و نوجوان.
۲. بابایی خورزوقی، علی، والدین و دوره حساس نوجوانی (آنچه والدین باید درباره دوره نوجوانی بدانند).

۳. محمدی ری شهری، محمد، دوستی در قرآن و حدیث.

کلمات کلیدی:

نوجوانی. دوستی. دوست‌یابی. ارتباط مؤثر.

۲. پاسخ به درخواست نامعقول

پرسش:

چگونه به درخواست‌های غیرمعقول دوست خودم جواب منفی بدهم؟

پاسخ:

انسان فطرتاً نیازمند تعامل و ارتباط با دیگران است و دوستی پاسخی مطلوب به این نیاز است. دوستی‌ها می‌تواند مسیر کمال را برای انسان هموار نماید همان‌گونه که اگر ملاک‌های دوستی مورد دقت قرار نگیرد اسباب ضلالت خواهد شد. انسان به واسطه دوستی از تنهایی بیرون می‌آید و نشاط می‌یابد و احساس خوب تکیه‌گاه داشتن به هنگام مشکلات را در وجود خود تجربه می‌کند.

گزینش دوست

یکی از نکاتی که قبل از هر چیز باید به آن توجه کرد انتخاب دوست بر مبنای معیارهای دینی است. وقتی انسان در گزینش دوستان خود به معیارهای دینی توجه کند طبیعتاً در دوران دوستی به مشکلات کمتری برمی‌خورد؛ اما چنانچه شخص در انتخاب دوست دقت لازم را به خرج ندهد احتمال اینکه با درخواست‌های غیرمنطقی و گاه غیراخلاقی دوست خود مواجه شود بسیار است.

امام جواد علیه السلام می فرمایند:

«إِيَّاكَ وَ مُصَاحِبَةَ الشَّرِّيرِ؛ فَإِنَّهُ كَالسَّيْفِ الْمَسْلُوبِ؛ يَحْسُنُ مَنَظَرَهُ، وَيَقْبَحُ

أَثَرُهُ؛ از مصاحبت با شخص شریر بپرهیز که چون شمشیرِ

برهنه است؛ منظره اش نیکو و اثر (زخم) آن زشت است»^۱.

بنابراین سعی کنید دوستانی را انتخاب کنید که از حیث اعتقادی همسو با شما باشند تا اولویت‌های اخلاقی و شرعی شما برای او هم اولویت باشد.

توقعات نابجا

دوستی نیز همچون سایر روابط، دارای ضوابط است. دوستان نسبت به یکدیگر حقوقی دارند و به همان نسبت وظایفی را باید در قبال یکدیگر انجام دهند. گاهی در این رابطه توقعاتی ایجاد می‌گردد و افراد تصور می‌کنند همین‌که با یکدیگر دوست‌اند مجاز هم هستند که از دوستان خود هر درخواستی را داشته باشند و چنانچه دوستان جواب رد بدهند ناراحت شده و فضای دوستی را به دشمنی مبدل می‌کنند. این نگرش ناشی از خودخواهی انسان است و ما حق نداریم با توقعات بی‌جا از دوستان همواره قیافه حق‌به‌جانب بگیریم.

۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، مؤسسه الوفاء، ج ۷۴، ص ۱۹۸.

افراط در دوستی

یکی از راه‌هایی که به ما کمک می‌کند تا در برابر خواسته‌های غیرمنطقی دوستان خودسر تعظیم فرود نیاوریم این است که از دوستی‌های افراطی بپرهیزیم. دوستی هدیه‌ای الهی است، اما در عین حال اگر حالت افراط گونه به خود بگیرد آسیب‌های فراوانی را به دنبال خواهد داشت که بی‌نقص و بی‌خطا دانستن دوستان، تعصب داشتن نسبت به آنان و پذیرش درخواست‌های آن‌ها به شکل مطلق از جمله این آسیب‌ها است. انسان به واسطه محبت افراطی عیوب دوست خویش را نمی‌بیند و چشمش را بر بدی‌ها می‌بندد.

همان‌گونه که در روایت آمده است:

«حُبُّكَ الشَّيْءُ يَغْمِي وَ يَصِمُّ؛»^۱ علاقه و دوست داشتن کسی یا چیز، باعث می‌شود انسان در برابر نقص‌های آن‌کس یا چیز، کر و کور شود.^۱

نحوه برخورد با درخواست‌های غیرمنطقی

چنانچه دوستان شما درخواست‌های غیرمنطقی از شما دارند و شما تصمیم به نه گفتن دارید در وهله اول باید بردباری به خرج داده و بدون

۱. ابن‌بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، محقق / مصحح: غفاری، علی‌اکبر، ج ۴،

هیچ توهین و تحقیری در کمال ادب و احترام خواسته او را رد کنید. رد کردن خواسته دوست نباید به حقوق عاطفی در بین دوستان لطمه وارد سازد؛ یعنی شما نباید از میزان محبت خود به دوست خود کم کنید؛ بلکه با استمرار محبت، موضع خود را در برابر خواسته او مشخص نمایید.

معنای خودخواهی و بی‌ادبی

برخی از افراد تصورشان این است که اگر به خواسته‌های غیرمنطقی دیگران جواب رد دهند فردی خودخواه و بی‌ادب خواهند بود این در حالی است که خودخواه بودن یعنی نادیده گرفتن دیگران و بی‌ادب بودن یعنی جسارت به آن‌ها؛ اما شما با نه گفتن در برابر خواسته‌های غیرمنطقی دوستان خود اتفاقاً نه خود را نادیده گرفته‌اید و نه دیگران را بلکه به دلیل اهمیتی که به هدایت و سعادت خود و دیگران می‌دهید حاضر نمی‌شوید در انجام کار نادرست با او شریک شوید و این هرگز به معنی خودخواهی و یا بی‌ادبی در مقابل دوستان نیست.

منعطف نبودن

وقتی به درستی تصمیم خود واقف گشتید و متوجه شدید که خواسته دوست شما غیرمنطقی و نامعقول است نباید در برابر او منعطف باشید. در حقیقت انسان به محض تشخیص کار درست باید آن را انجام دهد و نباید اجازه دهد تا موانع، او را از انجام آن کار بازدارند. در خیلی از

روابط دوستانه ممکن است دوستان شما درخواستی از شما داشته باشند، اما شما تصمیم دارید به درخواست او جواب رد بدهید در این شرایط ممکن است دوستان از شگردها و روش‌های گوناگونی برای قانع کردن شما بهره ببرند؛ در این حالت باید نسبت به این شگردها نیز آگاهی داشته باشید و به راحتی تحت تأثیر قرار نگیرید. به‌عنوان مثال برخی از طریق اصرار و خواهش زیاد سعی در راضی کردن شما دارند، برخی نیز ممکن است با توجیه کردن کار زشت، آن را زیبا و منطقی جلوه دهند، برخی از دوستان نیز ممکن است دوست خود را تهدید به قطع رابطه کنند، عده‌ای نیز با برانگیختن حس دلسوزی شما، سعی در متقاعد کردن شما دارند، بعضی از دوستان هم حس عذاب وجدان را در وجود آدمی تحریک می‌کنند، عده‌ای دیگر نیز با تعریف و تمجید کردن و اغراق در محبت ورزی دوست خود را در شرایطی قرار می‌دهند که از نه گفتن خجالت بکشد؛ اما انسان عاقل نباید افسار عقل خویش را به دست احساسات خود بدهد.

مشخص کردن حدود مرزها

از جمله لوازم مهم در دوستی‌ها تعیین حدود مرزها و خط قرمزهاست. بعد از انتخاب دوست باید حدود مرزهایی را بر اساس باورها و ارزش‌های خود برای این رابطه تعریف کرد. خط قرمزها را، هم باید زبانی بیان کرد و هم عملاً به گونه‌ای رفتار کرد تا دیگران بدانند مرز باید‌ها و نباید‌های

ما در دوستی کجاست. آگاه نمودن دوستان از این حقیقت منجر می‌شود تا جسارت پیشنهادات غیرمنطقی را به خود ندهند.

شخصیت قوی داشتن

اصولاً انسان زمانی مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرد که ضعف‌هایی را از خود نشان دهد. افرادی که در روابط خود قدرتمند وارد می‌شوند و با اعتمادبه‌نفس پیش می‌روند کمتر مورد سوء استفاده قرار می‌گیرند. سعی کنید در دوستی شخصیتی قدرتمند از خود بروز دهید تا دیگران جرئت درخواست‌های غیرمنطقی نداشته باشند.

صریح بودن

به هنگام برخورد با درخواست‌های غیرمنطقی با قدرت کامل و بدون لکنت و هول شدن خواسته غیرمنطقی او را رد نمایید. اگر بعد از مشورت تصمیم گرفته‌اید که نه بگویید باید تصمیم شما جدی و قطعی و غیرقابل تغییر باشد. در ضمن لزومی به قانع کردن و راضی کردن دوستان نیست. شما می‌توانید صریح و کوتاه دلیل خود را برای عدم پذیرش خواسته‌اش بیان کنید و نگران قانع شدن او نباشید. به‌عنوان مثال اگر کسی از شما درخواست کرد کار حرامی انجام دهید مثلاً بدون هیچ مصلحتی دروغی را بگویید شما با اعلام حرام بودن این کار صریحاً اعلام کنید که حاضر به دروغ گفتن نیستید.

وعده ندادن

اگر درخواست دوست شما درخواستی غیرعقلانی است نباید برای فرار از نه گفتن، وعده واهی به او دهید. به عنوان مثال ممکن است دوست شما از شما بخواهد بدون اجازه والدینتان با او به منزل دوست دیگری بروید. اگر جسارت نه گفتن نداشته باشید ممکن است به او وعده دهید که این هفته نمی شود و احتمالاً هفته دیگر موقعیتی پیش بیاید که بتوانید او را همراهی کنید.

این وعده ها هم بدقولی و سرکار گذاشتن دیگران محسوب می شود و هم اثر نه گفتن را کم رنگ می کند. پس وعده ندهید.

ارائه راه حل

اگر دوست شما با مشکلی مواجه شده است و از شما درخواست غیرمنطقی دارد و شما تصمیم گرفته اید که به درخواست او توجه نکنید بهتر است برای برون رفت از آن معضل به او کمک کنید و راهکار ارائه دهید. اگر خودتان هم توان کمک ندارید می توانید به او پیشنهاد دهید تا از طریق مشاوره گرفتن از افراد بزرگ تر و صاحب تجربه، به حل مشکل بپردازد.

در روایت می خوانیم:

«خَيْرُ إِخْوَانِكَ مَنْ دَلَّكَ عَلَى هُدًى وَ أَسْبَبَكَ تَقَى وَ صَدَّكَ عَنِ اتِّبَاعِ

هُؤَى؛ بهترین دوست شما کسی است که تو را بر هدایت

راهنمایی کند و پرهیزکاری را به تو بدهد و تو را از پیروی

هوای نفس بازدارد»^۱.

از جمله وظایفی که دوستان در قبال یکدیگر دارند، اصلاح اشکال‌های یکدیگر و گوشزد کردن خطاهاست؛ بنابراین دوست خود را در ترک آن خطا یاری دهید.

روش مواجهه با درست‌خواست‌های غیر منطقی

از مهم‌ترین اموری که باید به هنگام نه گفتن به خواسته‌های غیرمنطقی دوستان مورد توجه قرار گیرد رعایت اخلاق است. در انتخاب کلمات و لحن بیان دقت لازم را به خرج دهید و باکمال ادب و احترام دلیل خود را بیان نمایید. هرگز برای توجیه عدم همراهی خود با او، دروغ نگوئید؛ و در عین حال برای اثبات دوستی خود در سایر موارد او را همراهی کنید و به او محبت نمایید.

در روایتی از امام باقر علیه‌السلام نقل شده است که فرمود:

«عَظُّمُوا أَصْحَابَكُمْ وَ قَرُّوهُمْ وَ لَا يَتَهَجَّمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ

وَ لَا تَضَارُّوا وَ لَا تَحَاسَدُوا وَ إِيَّاكُمْ وَ الْبِخْلُ كُونُوا عِبَادَ اللَّهِ

الْمُخْلِصِينَ الصَّالِحِينَ؛ یاران خود را بزرگ شمارید و

احترامشان کنید و برخی از شما بر برخی دیگر

۱. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و درر الکلم، محقق / مصحح: رجائی، ص

هجوم نبرید و به هم زیان نزنید و بر هم حسد نورزید و از بخل بپرهیزید تا از بندگان با اخلاص [و شایسته] خدا باشید.^۱

نتیجه

خداوند عالم، هستی را بر پایه محبت و دوستی خلق نمود و انسان‌ها را به دوستی دعوت کرد. اسلام برای انتخاب دوست ملاک‌ها و معیارهایی را پیشنهاد می‌دهد و از ما می‌خواهد که بر مبنای آن مؤلفه‌ها دست به‌گزینش بزنیم. از دیگر سو برای دوستی‌ها باید حدود و مرزهایی معین شود تا در شرایط بحرانی تکلیف انسان نسبت به درخواست‌های دوستان مشخص شود.

چنانچه درخواست‌های دوستان از ما منطقی و عقلانی باشد کمک کردن به آن‌ها و وقت گذاشتن برای دوستان تا جایی که به انجام سایر وظایف ما لطمه‌ای نزنند مانعی ندارد و چه بسا ارزشمند است؛ اما اگر دوستان ما درخواست‌هایی غیرمنطقی داشتند که پاسخ به آن‌ها مساوی با رد کردن خط قرمزهای شرعی، حقوقی، قانونی و اخلاقی است باید صراحتاً به درخواست آن‌ها نه بگوییم و درعین حال رفتار ما با آمیزه‌ای از کرامت، تغافل (چشم‌پوشی از برخی خطاها) و نیز نصیحت دلسوزانه همراه گردد

۱. کلینی، الکافی، مصحح: غفاری علی‌اکبر و آخوندی، محمد، (طالاسلامیه) ج ۲، ص

تا رابطه دوستی آسیب نبیند. باهم بودن، باعث تنیدگی عاطفی می‌شود به همین دلیل افرادی که در روابط دوستانه خود اهل افراط و زیاده‌روی باشند قدرت نه گفتن را از دست می‌دهند؛ بنابراین با تنظیم میزان روابط دوستانه باید از افراط و به‌تبع آن تسلیم شدن در برابر خواسته‌های غیرعقلانی دوری نماییم.

معرفی منبع برای مطالعه بیشتر:

۱. هنر بالغانه نه گفتن: بگو نه و آسوده باش، علی شمیسا.
۲. رفاقت و دوستی از دیدگاه قرآن و روایات، محمد بیستونی.
۳. آیین دوست‌یابی، دیل کارنگی.

کلمات کلیدی:

دوستی، حقوق دوستی، نه گفتن.

۳. حد رازداری

پرسش:

حدود رازداری در روابط دوستانه چیست؟

پاسخ:

یکی از روابط مهم و ارزشمند اجتماعی رابطه دوستی است. دوستی نیز مانند سایر روابط دارای حدود و مرزها و بایدها و نبایدهایی است که رعایت آنها به تقویت هرچه بیشتر این رابطه کمک می‌کند. رازداری از جمله فضائل اخلاقی است که در روابط دوستانه از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است به گونه‌ای که عدم رعایت رازداری در دوستی‌ها نتیجه‌ای جز کینه و کدورت نخواهد داشت.

در فرآیند دوستی، تعاملات و روابط به گونه‌ای است که خواه‌ناخواه انسان بر اسرار زندگی دوست خود، آگاه می‌شود. هرچقدر رابطه دوستی قوی‌تر باشد، دوستان در بازگو کردن اسرار زندگی خویش نزد یکدیگر منعطف‌تر خواهند شد. گاهی غم‌ها و ناراحتی‌ها و گاه شادی‌ها و هیجانات، دوستان را وامی‌دارد تا از اسرار زندگی خویش پرده بردارند و بعد از بیان، از دوست خود بخواهند که هرگز راز آنها را برملا نکند.

دوست خوب کسی است که رابطه دوستی را همچون امانت بداند و نسبت به هر آنچه در این بین اتفاق می‌افتد امانت‌دار باشد.

همان‌گونه که اگر مالی از دیگران در دست انسان است بر او واجب و لازم است تا از آن نگهداری کند اسرار و رازها نیز حکم امانتی معنوی

دارند که افراد، ملزم به حفظ آن می‌باشند و نباید در آن خیانت کنند. به قول اهل ادب سینه احرار محل دفن اسرار است.

امیر مؤمنان علی علیه‌السلام نیز می‌فرمایند:

«كُنْ بِأَسْرَارِكَ بَخِيلًا وَلَا تَدْعُ سِرًّا أَوْدَعْتَهُ فَإِنَّ الإِدَاعَةَ خِيَانَةٌ؛ نسبت

به اسرار با بخیل باش و رازی را که به تو سپرده می‌شود،

فاش مساز که فاش ساختن رازها خیانت است»^۱.

حفظ اسرار را باید از خدا آموخت. خداوند متعال در قرآن فرموده است:

﴿عَالِمِ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا﴾^۲: «دانای نهران است و

کسی را بر غیب خود آگاه نمی‌کند».

خداوند، دانا به همه‌چیز است و هیچ‌کس را از آن امور آگاه نمی‌کند. ما

نیز باید در صدد تجلی این ویژگی در وجود خویش باشیم.

اهمیت رازداری

امام رضا علیه‌السلام در سخن زیبایی رازداری را از علامت‌ها و نشانه‌های

ایمان معرفی می‌کنند و می‌فرماید:

«لَا يَكُونُ الْمُؤْمِنُ مُؤْمِنًا حَتَّى تَكُونَ فِيهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ: سُنَّةٌ مِنْ رَبِّهِ، وَسُنَّةٌ

مِنْ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَسُنَّةٌ مِنْ وَلِيِّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ فَأَمَّا السُّنَّةُ مِنْ

رَبِّهِ فَكُتْمَانُ السِّرِّ، وَأَمَّا السُّنَّةُ مِنْ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَمُدَارَاةُ

۱. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و درر الکلم، محقق / مصحح: رجائی، ج

۱، ص ۵۳۱.

۲. سوره جن، آیه ۲۶.

النَّاسِ، وَأَمَّا السُّنَّةُ مِنْ وَلِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَالصَّبْرُ فِي الْبُأْسَاءِ وَالصَّرَاءِ؛ تا سه خصلت در مؤمن نباشد، مؤمن نیست: خصلتی از پروردگارش، خصلتی از پیامبرش صلی الله علیه و اله و خصلتی از ولی خدا. اما خصلت پروردگارش، نهفتن راز است؛ و خصلت پیامبر خدا صلی الله علیه و اله، ملایمت با مردم است؛ و خصلت ولی خدا، شکیبایی در تنگنا و سختی است»^۱.

احترام به حریم خصوصی

مؤمن در نگاه اسلام از جایگاه والایی برخوردار است و حرمتش در روایت به حرمت کعبه مانند شده است؛ بنابراین انسان مؤمن نه خودش حق دارد آبروی خویش را ببرد؛ همان گونه که امام صادق علیه السلام راز را همچون خونی که در رگ های انسان جریان دارد دانسته و می فرماید: «سِرٌّ مِنْ دَمِكِ فَلَا يَجْرِيَنَّ مِنْ غَيْرِ أَوْ دَاجِكِ؛ راز تو جزئی از خون

توست، پس مبادا که در رگ های غیر تو جریان یابد»^۲.

دیگران نیز چنین حقی ندارند تا پرده از اسرار او بردارند چراکه رازداری یکی از مصادیق احترام به حریم خصوصی افراد است.

۱. حرانی، حسین بن شعبه، تحف العقول عن آل الرسول، تصحیح علی اکبر غفاری، ص ۴۴۲.

۲. مجلسی، شیخ محمدباقر، بحار الانوار، مؤسسه الوفاء، ج ۷۵، ص ۷۱.

اعتماد، سرمایه روابط

وجود اعتماد میان اعضای اجتماع سرمایه‌ای بی‌بدیل است که حفظ اسرار به تقویت آن کمک می‌کند. چنانکه امام علی علیه‌السلام فرمودند:

«لَا تَخُنْ مَنْ اِثْمَنَكَ وَاِنْ خَانَكَ، وَلَا تُلْغِ سِرَّهُ وَاِنْ اَذَاعَ سِرَّكَ؛ به کسی که تو را امین قرار داده است خیانت مکن هرچند او به تو خیانت کرده باشد و راز او را فاش مساز اگرچه او راز تو را فاش ساخته باشد»^۱.

انواع رازداری

رازداری را می‌توان به دودسته ممدوح و مذموم تقسیم کرد. در حقیقت این تقسیم‌بندی را می‌توان بر اساس نتایج حاصله از رازداری تنظیم نمود. بدین معنا که اگر نتیجه رازداری منجر به آبرو بخشی به دوستان شود، اصلاح رفتار آن‌ها را به دنبال داشته باشد، ضرر مادی و معنوی متوجه آن‌ها نگردد و در کل فایده‌ای منطقی و عقلانی در حفظ اسرار وجود داشته باشد این نوع رازداری ممدوح خواهد بود؛ اما چنانچه حفظ اسرار دوستان باعث انحراف آن‌ها شود، بی‌مسئولیتی افراد را نسبت به دوستان نتیجه دهد، یا ضرر مادی و معنوی به بار بیاورد و در کل مصلحت افشای راز قوی‌تر از کتمان آن باشد این نوع رازداری مذموم می‌نامند.

۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۲۳۰.

البته دقت شود که منظور از افشای راز در این حالت این نیست که ما به‌طور مطلق مجاز به فاش نمودن اسرار دیگران باشیم؛ بلکه تنها زمانی مجاز به افشای سر هستیم که با افشای راز بتوانیم به سعادت فرد و اجتماع کمک نماییم یعنی در گفتن راز مصلحت و منفعتی عقلانی وجود داشته باشد.

عوارض افشای سر

به همان اندازه که رازداری در اسلام مورد تأکید قرار گرفته، افشای راز، سخت نکوهش شده است. نتیجه افشای اسرار دیگران به خود انسان بازمی‌گردد؛ همان‌گونه که در روایتی امام صادق علیه‌السلام فرمود:

«مَنْ هَنَكَ حِجَابَ غَيْرِهِ انْكَشَفَتْ عَوْرَاتُ بَيْتِهِ؛ هر که پرده‌ری کند، اسرار و عیوبِ خانه خودش آشکار می‌شود».^۱

گناهان دنباله‌دار

رذایل اخلاقی همچون زنجیر به یکدیگر متصل‌اند و ارتکاب به یک گناه بستر انجام سایر گناهان را نیز فراهم می‌آورد.

به‌عنوان مثال افشای اسرار دیگران ممکن است انسان را به بدگویی و غیبت وادارد و یا منجر به سخن‌چینی گردد. گاهی نیز افشای راز دشمنی دشمنان را به دنبال خواهد داشت.

۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۲۸۴

در سوره یوسف نیز در رابطه با رازداری آمده است:

﴿قَالَ يَا بَنِيَّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَلِّمَهُمُ الشَّيْطَانُ لَعَلَّهُمْ يَضِلُّونَ﴾^۱ یعقوب گفت: ای فرزند عزیز، زنهار خواب خود را بر برادران حکایت مکن که (به اغوای شیطان) بر تو مکر (و حسد) خواهند ورزید، زیرا دشمنی شیطان بر آدمی بسیار آشکار است.

صندوق اسرار

در روایتی زیبا از حضرت علی علیه السلام می خوانیم:

«صَدْرُ الْعَاقِلِ صُنْدُوقُ سِرِّهِ، وَالْبَشَاشَةُ حِبَالُهُ الْمَوْدَّةُ، وَالْإِحْتِمَالُ قَبْرُ الْعُيُوبِ؛ سینه شخص عاقل، صندوق اسرار اوست و خوش رویی، دام محبت است و تحمل ناراحتی‌ها، قبر عیوب است»^۲.

در این روایت حضرت مردم را به رازداری دعوت نموده‌اند و قلب مؤمن را صندوقچه اسرار می‌نامند در ادامه روایت حضرت به نکته ظریفی اشاره می‌کنند و می‌فرمایند تحمل ناراحتی‌ها قبر عیوب (محل دفن عیب‌ها) است. منظور این است که وقتی انسان ناراحتی خود از دیگران را تحمل

۱. سوره یوسف، آیه ۵.

۲. شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، مصحح: صبحی صالح، البحوث الاسلامیه،

ص ۴۶۹، حکمت ۶.

کند سریعاً دست به انتقام نمی‌زند و همین امر باعث می‌شود که هم عیب خودش پوشیده بماند و هم عیوب دیگران را به خاطر ناراحتی از آن‌ها فاش نکند؛ اما گاهی در دوستی‌ها اختلافاتی پیش می‌آید و افراد به دلیل ناراحت بودن از دوست، سریع واکنش نشان داده و به افشای اسرار آن‌ها می‌پردازند که این کار حرام است.

نتیجه

رعایت مرزهای اخلاق انسانی در تعاملات بر مسلمانان لازم و واجب است. یکی از این اخلاقیات، فضیلت رازداری است. راز و سرّ افراد از جمله حقوق آنان است و باید محترم شمرده شود. رازداری در قرآن و روایات از اوصاف الهی دانسته شده و نشانه کمال عقل و منبع خیرات معرفی شده است. مؤمن باید در روابط دوستانه و در مسائل شخصی و فردی رازدار باشد و حق افشای سر دیگران را ندارد؛ اما اگر مسئله‌ای اجتماعی و غیرشخصی در میان است و نگفتن آن راز منجر به وارد شدن آسیب به فرد و اجتماع می‌شود می‌توان باتدبیر، راز را در جای مناسب فاش نمود. در حقیقت باید بررسی نمود که آیا گفتن راز موجب فساد و ضرر فردی و یا اجتماعی می‌شود و یا نگفتنش و متناسب با آن عمل نمود. رنجش دوستان، آسیب دیدن دوستی‌ها، ایجاد دشمنی و بدبینی، از بین رفتن اعتماد بین افراد و قطع روابط دوستانه را می‌توان از آسیب‌های افشای راز دانست.

منابع برای مطالعه بیشتر:

۱. راه و رسم دوستی، محمود اکبری.
۲. آیین دوستی، غلامرضا بهرامی.
۳. آیین دوستی، دیل کارنگی.

کلمات کلیدی:

رازداری، افشای سر، حقوق دوستی.

۴. تداوم دوستی

پرسش:

مشکلی دارم که با هرکسی که دوست می‌شوم نمی‌توانم دوستی پایدار داشته باشم و زود به قطع رابطه می‌انجامد. آیا باید کار خاصی انجام بدهم؟

پاسخ:

مقوله دوستی از اولین سال‌های حیات انسان آغاز شده و در سراسر زندگی انسان می‌تواند جریان داشته باشد. اهمیت این مسئله به قدری است که در قرآن کریم آیاتی در این باره رسیده است. اینکه چرا نمی‌توان دوستی پایدار داشت و چرا برخی دوستی‌ها زود به قطع رابطه می‌انجامد و دوام نمی‌یابد معلول شرایط و عوامل مختلفی است. توجه به معیارهای اخلاقی توصیه شده در منابع دینی درباره دوستی و همچنین آموختن مهارت ارتباط با دوست می‌تواند روابط دوستانه را از آفات اخلاقی و معنوی آن دور کند و همچنین موجب قوام و پایداری آن شود.

روابط دوستانه آنگاه پایدار خواهد ماند و آنگاه آثار و نتایج مطلوب به بار خواهد آورد که برمداری درست استوار شده باشد. عدم دقت در انتخاب دوست مناسب، غلبه و اولویت اهداف مادی در روابط دوستانه و نیز عدم مراعات آداب و شرایط اخلاقی در روابط دوستانه از جمله عواملی است که موجب از بین رفتن رابطه دوستی می‌شود. در اینجا به توضیح و تبیین نکات پیش‌گفته با رویکرد توصیه و تجویز که ناظر به

ملاک‌های انتخاب دوست مناسب است پرداخته می‌شود. بدیهی است فقدان شرایط مورد اشاره موجب ناپایداری دوستی می‌شود و راه قوام و پایداری دوستی توجه و کاربرست توصیه‌ها است.

رضای خدا، هدف از دوستی

در روایات رسیده از حضرات معصومین علیهم‌السلام از جمله علل ناپایداری دوستی، پی‌ریزی آن بر اساسی غیر از رضای خداوند متعال دانسته شده است.

امام علی علیه‌السلام در این باره فرموده است:

«كُلُّ مَوْدَّةٍ مَبِينَةٍ عَلَيَّ غَيْرِ ذَاتِ اللَّهِ ضَلَالٌ وَ الْأَعْتِمَادُ عَلَيْهَا مَحَالٌ؛ هر

دوستی و محبتی که پایه‌اش بر چیزی جز ذات مبارک خدای

متعال پی‌ریزی شده باشد، گمراهی است و تکیه بر آن محال

است»^۱.

در نظر گرفتن رضای خدا در دوستی موجب می‌شود کاستی‌ها و دلخوری‌ها نادیده گرفته شود و نیز توقعات طرفین تعدیل شود به علاوه هرکدام از دوستان سعی دارند بامحبت ورزی به دوست خود موجبات خشنودی خداوند متعال را فراهم نمایند و این موارد بر قوام دوستی می‌افزاید.

۱. رسولی محلاتی، هاشم، ترجمه غرالحکم و درر الکلم آمدی، ج ۱، ص ۲۱۹.

انتخاب دوست بر اساس ملاک‌های مناسب

در منابع دینی ملاک‌هایی برای دوست‌یابی و دوست‌حقیقی تعیین شده است که توجه به آن‌ها می‌تواند مسیر دوستی را استوار نماید از جمله:

۱. پرهیز از دوستی با گنه‌کاران و گمراهان

در قرآن کریم از دوستی با تبه‌کاران و افراد گنه‌کار منع شده است چون این افراط انسان را از مسیر خدا و ارزش‌های اخلاقی دور می‌کند و نه تنها دوستی با آن‌ها دوام نخواهد یافت، بلکه موجبات خسارت اخلاقی معنوی خواهد شد. در قرآن کریم این باره آمده است:

﴿وَيَوْمَ يَعْزُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَلَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِجَاءِنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا﴾؛ به خاطر بیاور روزی را که ظالم دست خویش را از شدت حسرت به دندان می‌گزد و می‌گوید: ای کاش با رسول خدا راهی برگزیده بودم، ای وای بر من! کاش فلان [شخص گمراه] را دوست خود انتخاب نکرده بودم! او مرا از یاد حق گمراه ساخت، بعد از آنکه آگاهی به سراغ من آمده بود و شیطان همیشه مخدول‌کننده انسان بوده است.^۱

۱. سوره فرقان، آیه ۲۸.

۲. دوستی با هدایت‌کنندگان به خیر.

از جمله دیگر شرایط انتخاب دوست مناسب آن است که دوست خوب کسی است که هدایت‌گر انسان به سمت پرهیزکاری باشد و به انسان کمک کند تا از هوا و هوس نجات یابد.

در این باره امیرالمؤمنین علیه‌السلام فرموده است:

«خَيْرُ إِخْوَانِكَ مَنْ دَلَّكَ عَلَى هُدًى وَ أَكْسَبَكَ تَقًى وَ صَدَّكَ عَنِ اتِّبَاعِ

هَوًى؛ بهترین دوست شما کسی است که تو را بر هدایت راهنمایی کند و پرهیزکاری را به تو بدهد و تو را از پیروی هوای نفس بازدارد».^۱

۳. پرهیز از دوستی با احمق.

امیر مؤمنان علی علیه‌السلام، پیروانش را از دوستی با احمق باز می‌دارد و می‌فرماید:

«إِيَّاكَ وَ مُصَادَقَهُ الْأَحْمَقَ، فَإِنَّهُ يَرِيدُ أَنْ يَنْفَعَكَ فَيَضُرُّكَ؛ از دوستی

با احمق بر حذر باش؛ چراکه او می‌خواهد به تو سود برساند، ولی [به خاطر حماقتش] به تو زیان می‌رساند».^۲

۱. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و درر الکلم، مصحح: سید مهدی رجایی،

ص ۳۵۹.

۲. شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج‌البلاغه، هجرت، حکمت ۳۸.

مهارت ارتباط با دوست

دوستی آنگاه پایدار مانده و از گزند آسیب و انقطاع حفظ خواهد شد که آداب اخلاقی آن مراعات شود. به تعبیر دیگر قوام دوستی وابسته به کسب مهارت‌های اخلاقی ارتباط با دوست است. در اینجا به برخی مهارت‌های اخلاقی که در پیوند دوستی مؤثر است اشاره می‌شود:

۱. خوش‌رویی

انسان‌های خوش‌رو دوستان بیشتری دارند و افراد بیشتری به آن‌ها جذب می‌شوند. خوش‌رویی احساس مثبت در دیگران را تقویت می‌کند و همین احساس مثبت زمینه انس و الفت را افزایش می‌دهد. از همین جهت است که در روایات از جمله عواملی که پیوند دوستی را استوار می‌نماید خوش‌رویی دانسته شده است. در روایتی آمده است:

«بر تو باد خوش‌رویی که خوش‌رویی، کمند دوستی است».^۱

همچنین پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌فرماید:

«أَلِقِ أَخَاكَ بِوَجْهِ مُنْبَسِطٍ؛ دوست خود را با رویی متبسم و

گشاده دیدار کن».^۲

۲. انجام اعمال صالح

۱. تمیمی آمدی، پیشین، ص ۵۰۶.

۲. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، محقق: غفاری، ج ۲، ص ۱۰۳.

در قرآن کریم عمل صالح از جمله عواملی دانسته شده است که موجب پایداری دوستی و ایجاد محبت و الفت می‌شود. در این رابطه فرموده است:

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا﴾^۱؛
 مسلماً کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، خداوند رحمان محبتی برای آنان در دل‌ها قرار می‌دهد.

۳. پرهیز از دورویی و نفاق

یکی دیگر از شرایط حفظ رابطه دوستی آن است که دوستان باید آشکار و پنهانشان یکی باشد و از نفاق و دورویی خودداری کنند. به این مهم امام صادق علیه‌السلام تأکید فرموده و آن را نشانه دوست حقیقی نامیده است.^۲

۴. زینت یکدیگر بودن

در روایتی درباره دوستی حقیقی آمده است
 «عیب‌های دوست خود را عیب خود بدانید و زینت او را زینت خود».^۳

۱. سوره مریم، آیه ۹۶.

۲. کلینی، پیشین، ج ۴، ص ۴۵۲.

۳. کلینی، پیشین، ج ۴، ص ۴۵۲.

این کار فرد را از حسادت می‌رهاند و همچنین او را از عیب‌جویی رها خواهد نمود. عیب‌جویی و حسادت دو مانع در مسیر انس و استحکام روابط دوستانه هستند.

۵. یاری‌گری در مشکلات و گرفتاری‌ها

یکی دیگر از شرایط بقاء دوستی آن است که دوستان باید در گرفتاری و سختی دوستان خود را رها نکنند بلکه یاری‌گر یکدیگر باشند. در روایتی حضرت امیر علیه‌السلام فرموده است

«برادران راستین در شادی، زینت و در سختی، ساز و سامان هم هستند».^۱

همدلی و همراهی در هنگام گرفتاری و مشکل ارزش دوست را نمایان می‌سازد.

۶. نرمش و مدارا

تداوم دوستی، در گرو نرمش و مداراست. از امیر مؤمنان علی علیه‌السلام نقل شده است که فرموده‌اند:

«مَنْ لَانَ عُوْدَهُ كَثُفَتْ أَعْصَانُهُ» کسی که درخت وجودش نرم باشد، شاخ و برگ او انبوه و فراوان می‌شود».^۲

۱. تمیمی آمدی، پیشین، ص ۱۰۵.

۲. سید رضی، نهج البلاغه، حکمت ۲۱۴.

۷. تکریم دوست و پرهیز از بخل

در روایتی از امام باقر علیه السلام نقل شده است که فرمود:

«عَظَّمُوا أَصْحَابَكُمْ وَ وَقَرُّوهُمْ وَ لَا يَتَهَجَّمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ وَ لَا تَصَارُوا وَ لَا تَحَاسَدُوا وَ إِيَّاكُمْ وَ الْبُخْلُ كُونُوا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ الصَّالِحِينَ؛ یاران خود را بزرگ شمارید و احترامشان کنید و برخی از شما بر برخی دیگر هجوم نبرید و به هم زیان نزنید و بر هم حسد نورزید و از بخل پرهیزید تا از بندگان با اخلاص [و شایسته] خدا باشید».^۱

۸. صبر و بردباری

حلم و بردباری فضیلتی اخلاقی است که آثار مهمی در زندگی انسان دارد و از جمله در روابط بین فردی و معاشرت با دوستان، اثر مثبت برجای خواهد گذاشت.

در روایتی آمده است:

«مَنْ كَانَ الْوَرَعُ سَجِيَّتَهُ وَالْكَرَمُ طَبِيعَتَهُ وَالْحِلْمُ خَلْقَهُ، كَثُرَ صَدِيقُهُ؛ کسی که پارسایی خوی او، بخشندگی طبیعت او و بردباری منش او باشد، دوستانش زیاد شوند».^۲

۱. کلینی، پیشین، ج ۲، ص ۶۳۷.

۲. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، (ط بیروت) ج ۷۸، ص ۳۷۹.

۹. فروتنی و مهربانی

در این باره آمده است:

«ثَلَاثٌ يُوجِبْنَ الْمَحَبَّةَ: حُسْنُ الْخُلُقِ وَ حُسْنُ الرَّفْقِ وَ التَّوَاضُّعُ؛ سه خصلت موجب دوستی است: خوش‌خویی، مهربانی و فروتنی».^۱

۱۰. گفتن عیب

در روایات از جمله نشانه‌های یکرنگی در دوستی هدیه نمودن عیب‌ها به یکدیگر نامیده شده است.

«ثَلَاثَةٌ تُخْلِصُ الْمَوَدَّةَ: إِهْدَاءُ الْعَيْبِ، وَ حِفْظُ الْعَيْبِ وَ الْمَعُونَةُ فِي الشَّدَّةِ؛ سه چیز دوستی را یکرنگ می‌سازد: هدیه کردن عیب‌های یکدیگر، پاسداری در غیاب (و بدگویی نکردن) و یاری‌رساندن در سختی».^۲

۱۱. سایر شرایط

می‌توان بر موارد گذشته برخی نکات دیگر را نیز افزود. از جمله آنکه در دوستی باید حد تعادل رعایت شود و از افراط و تفریط پرهیز شود. تعادل در دوستی ابعاد و مصادیق مختلفی دارد از جمله پرهیز از افراط در محبت

۱. تمیمی آمدی، پیشین، ص ۴۸۶.

۲. ورام بن ابی فراس، تنبیه الخواطر ج ۲، ص ۱۲۱.

به دوست، پرهیز از افراط در اعتماد، پرهیز از افراط در انجام توقعات و درخواست‌های متقابل. همچنین تقویت اعتماد به نفس و جسارت نه گفتن و نیز آموختن آداب و تکنیک‌های خوب حرف زدن و همچنین خوب گوش کردن از دیگر شرایطی است که بر پایداری دوستی اثرگذار است.

نتیجه

از جمله مهم‌ترین عواملی که سبب حفظ رابطه دوستی می‌شود از یک سو پرهیز از سوگیری صرفاً مادی به‌عنوان هدف دوستی و اولویت دادن مسائل مادی در روابط دوستانه است و از سوی دیگر نیازمند یادگیری مهارت ارتباط با دوست است. از جمله مهم‌ترین مهارت‌هایی که در دوام رابطه دوستی مؤثر است عبارت هستند از تواضع و فروتنی، مهربانی، تقویت اعتماد به نفس، تکریم دوست و پرهیز از بخل، نرمش و مدارا، یاری‌گری در مشکلات و گرفتاری‌ها، زینت یکدیگر بودن، پرهیز از دورویی و نفاق و خوش‌رویی.

منابع جهت مطالعه بیشتر:

- ۱- محمدی ری‌شهری، محمد، دوستی در قرآن و حدیث.
- ۲- مرویان حسینی، سید محمود، مهارت‌ها و آداب دوستی (فرهنگ روابط اجتماعی در آموزه‌های اسلامی).
- ۳- مدس، سید هادی، دوستی و دوستان، ترجمه حمیدرضا شیخی و حمیدرضا آژیر.

کلمات کلیدی:

دوست‌یابی. آداب دوستی. موانع دوستی. مهارت‌های ارتباطی.

کتابنامه

قرآن

۱. ابن بابویه (صدوق)، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، بیروت، دارالاضواء، ۱۴۰۵ ق.
۲. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران، دنیای دانش، ۱۳۸۲ ش.
۳. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و درر الکلم، محقق / مصحح: رجائی، سید مهدی، قم، دارالکتاب الإسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۰ ق.
۴. حرانی، حسین بن شعبه، تحف العقول عن آل الرسول، تصحیح و تعلیق: علی اکبر غفاری، قم، نشر اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۰۴ ق.
۵. رسولی محلاتی، هاشم، ترجمه غررالحکم و درر الکلم آمدی (به صورت موضوعی)، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸ ش.
۶. سپاه منصور، مریم، تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر انگیزه پیشرفت، خود احترامی و سازگاری. فصل‌نامه اندیشه و فکر، ۱۳۸۶ ش.
۷. سید رضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، مصحح: صبحی صالح، قم، هجرت، ۱۴۱۴ ق.
۸. سید رضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، مصحح: صبحی صالح، قم، مرکز البحوث الاسلامیه، ۱۳۷۴ ش.

۹. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، المحقق / المصحح: غفاری
 علی اکبر و آخوندی، محمد، تهران، دارالکتب الإسلامیه، چاپ
 چهارم، ۱۴۰۷ ق.
۱۰. متقی هندی، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، بیروت،
 مؤسسه الرساله، ۱۴۱۳ ق.
۱۱. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت، دار احیاء التراث
 العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ق.
۱۲. مجلسی، شیخ محمدباقر، بحار الانوار، مؤسسه الوفاء، چاپ دوم،
 ۱۴۰۳ هـ ق.
۱۳. ورام بن ابی فراس، تنبیه الخواطر (مجموعه ورام)، قم، مکتبه
 الفقیه، ۱۴۱۰ ق.

اشاره کردید که چند میلیون سؤال از شما شده است، غالباً خیلی از سؤال کننده‌ها جوان‌ها و دانشجوها هستند. این کار خوبی است، البته این سستی بوده که از قبل در حوزه وجود داشته است. ممکن است یک نفر سؤال کند اما این سؤال در ذهن هزار نفر باشد توصیه من در مورد این سؤال‌ها این است که اینها را تدوین کنید، چاپ کنید و به شکل‌های خوب در اختیار جوان‌ها و دانشجوها بگذارید و بگویید این سؤال‌ها شده، جواب‌های اینها است؛ به نظر یکی از کارهای واجب این است.

